Werkgroep Hagal

Vormingstekst *Wende I, Midzomer 2007*

Het Kiviksgraf

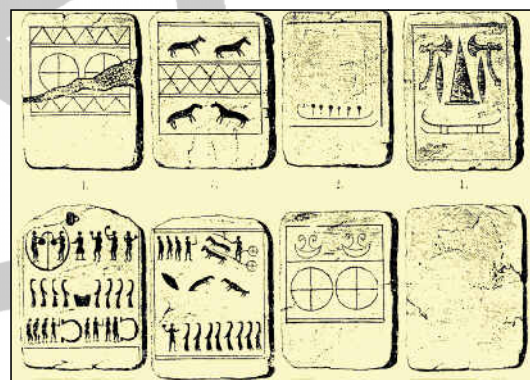
Inleiding

Ongeveer 1500 v.o.j. vond een opmerkelijke gebeurtenis plaats in *Kivik* (Zweden). Dit resulteerde in het *Kiviksgraf*, wat behoort tot één van de meest merkwaardige gedenktekens die op het Scandinavische schiereiland ontdekt zijn. Vooral de in het oog springende decoratieve rotskervingen zijn van groot belang. Deze gelijken sterk op de vele rotstekeningen uit de bronstijd. Ze stellen een dodencultus der Noordse volksstammen voor. Dankzij dit graf zijn we getuige van het begraven in zijn oudste gekende ontwikkelingsperiode. Desondanks is er weinig geweten over het *Koningsgraf* in Kivik. Aan Werkgroep Hagal om hier verandering in te brengen!

De ontdekking

Twee boeren ontdekten het graf in 1748 n.o.j. tijdens het verbrijzelen van stenen nabij een steenheuvelgraf, *Bredarör*[1] genoemd. Ze kwamen terecht in een kist, bestaande uit rechtopstaande stenen. De nacht daarop begaven ze zich terug naar het graf alwaar ze schatten gingen zoeken. Het gerucht verspreidde zich weldra doorheen het vissersdorp. De twee werden in de boeien geslagen en ondervraagd. Geleidelijk aan kwam een proces op gang met getuigenissen omtrent gevonden voorwerpen. Die staan neergeschreven in het vonnissenboek, en deze leveren ons, naast de resten van het steenheuvelgraf en de rechtopstaande grafstenen, vrij beperkte en onbetrouwbare informatie op.

De rechtopstaande stenen op zich waren van minder belang. De eigenlijke ontdekking van de rotskervingen werd pasenkele jaren later gedaan. Hierdoor kreeg het graf nog meer bekendheid in de streek rondom *Kivik*. Desalniettemin ging de verbrijzeling van de stenen van *Bredarör* onverstoord door. Tot overmaat van ramp verdwenen daardoor drie van de acht grafstenen.

Met wat geluk en dankzij enkele oude pentekeningen werden steen 7 en steen 8 in erbarmelijke toestand terug gelokaliseerd en gerestaureerd. Steen 1 is tot op heden nog altijd niet teruggevonden. Gelukkig beschikt men, met hulp van bewaarde etsen, toch over een nauwkeurig en gedetailleerd beeld over hoe deze eruit zou gezien hebben.

Het onderzoek

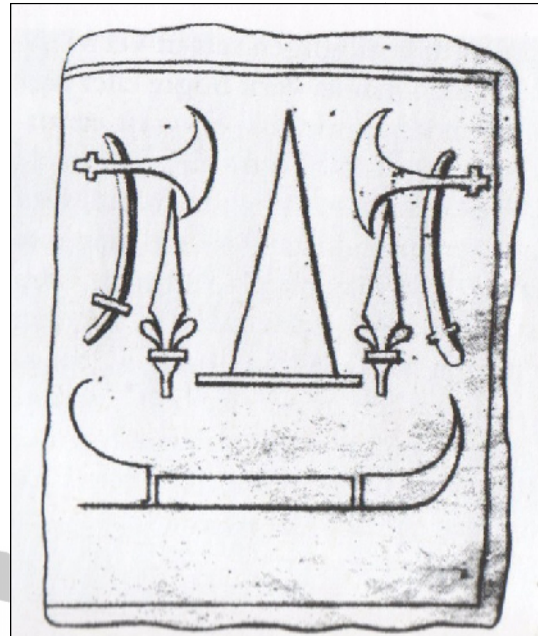
In 1931 vond het eerste grondige onderzoek plaats. *Bredarör*, die in de

loop der jaren als steengroeve gebruikt werd, was zwaar beschadigd vooraleer de uitgraving begon. Het gebied rondom werd afgevlakt tot op de grondstenen. Hierbij onthulde zich een diameter van 75 meter; een grootte die men zich voorheen niet had kunnen voorstellen. De hoogte en de vorm van het oorspronkelijke steengraf kon echter niet vastgesteld worden. Bij de restaurering stapelde het werkvolk de centrale hoogte, deels omwille financiële redenen, tot een hoogte van om en bij de 3,5 meter. Men gaat er van uit dat het originele nog hoger moet geweest zijn. De vorm van het steenheuvelgraf is gebaseerd op een oude ets en andere archeologische opmetingen.

De opgravingen leverden slechts weinig op. Resten van de Steentijd wijzen alvast op de aantrekkingskracht van deze plaats, en wordt tot op heden nog altijd, onterecht over het hoofd gezien. Bronzen onderdelen van een ketel werden aangetroffen en verder nog beenderen, stenen werktuigen, vuursteen en een tand[2].

Graftype en datering

Het graf in *Kivik* is een typische grafkamer waarvan gelijkaardige grafkamers in o.a. Zweden (*Sagaholm*, *Hjortekrogsröset*), Noorwegen (*Mjeltehaugen*), Duitsland (*Wartberg-Gruppe*), Denemarken (*Bornholm*), enz. voorkomen. Reeds bij de opgravingen in 1931 werd de ouderdom van het graf, door zijn rotstekeningen en met gelijkaardige nauwkeurig gedateerde grafvondsten uit andere landen, geschat ergens rond 1500 v.o.j. De voornaamste bron van tijdsbepaling was de vergelijking van de motieven op de respectievelijke bronzen resten van een ketel (*Kivik*) en die van een gave ketel in goede staat (*Bornholm*). Ook de bijna identieke rotsgravures op beide plaatsen speelden een doorslaggevende rol.

Steen 1

Reeds op het einde van de 18[de] eeuw verdween deze steen. Zoals reeds vermeld, weten we – dankzij enkele bewaarde etsen – hoe deze er ongeveer zou uitgezien hebben. Het zou ook de belangrijkste geweest zijn, indien de steen ter plaatse aanwezig was gebleven. De afbeeldingen van de bijlen bepalen grotendeels de ouderdom van het graf. Deze gelijken sterk op de “ceremoniebijlen“ die op andere archeologische sites opgegraven werden. De heilige bijl van *Skogstorp*[3] geldt hier als een pracht van een voorbeeld. De pilaar in het midden kan de functie van tijdsbepaler bekleden. De positie van de zon en de tijd kon bepaald worden door de schaduw van de zuil. De relatie van de schaduw en de hoogte van de pilaar geven de geografische breedte weer. De twee “speerpunten” onder de bijlen kunnen als twee meetpunten functioneren. Ook de voorstelling van het schip is kenmerkend in Noord-Europa.

Steen 2
Het betreft de grootste en ergst toegetakelde steen. Met enige voorzichtigheid kunnen we hieruit de vorm van een schip onderscheiden, meerbepaald de onderkant.

De verscheidenheid van ontdekte rotstekeningen met schepen is enorm (meer dan 10 000 alleen al in Zweden!). Ze worden voorgesteld als: gebruiksvoorwerpen (vervoer, visserij,...) en rituele cultus voorwerpen (dansende figuren, wapendragers, overgang tussen twee werelden, ...) daarnaast kunnen ze in een mythologisch verband (Donar´s visvangst zoals beschreven in het Lied van Hymir) en als tijdsaanduiding (geluksdrager van de lente, zon en maan die over het hemelgewelf reizen, ...). In dit geval kan het schip gezien worden als de begeleider van de dode. Een reis naar het onbekende, het hiernamaals.

Steen 3
Wat hier meteen opvalt is de indeling van de afbeelding. Deze steen heeft dus twee velden binnenin een groot geheel. De afbeeldingen stellen paarden voor: het bovenste paar in gelijkgaande richting, het onderste paar in tegengestelde richting. Vaak wordt het laatste vergeleken met hengsten die op elkaar afstuiven en de natuurlijke rangorde bepalen. Afbeeldingen van paarden komen veelvuldig voor binnen het Germaanse cultuurgebied en in de Indo-Europese rituelen en mythologieën[4]. Het zigzag-motief op vinden we terug op andere voorwerpen uit de Bronstijd en oudere tijden.

Steen 4
Deze steen werd in verschillende delen teruggevonden. Het herstellen van de steen gebeurde zonder enige moeite. Er waren immers genoeg bewijzen voor handen over hoe de steen er zou uit gezien hebben. We treffen opnieuw het zigzag-motief aan.

Wat natuurlijk het meest in het oog springt, zijn de twee grote cirkels met kruis erin. Deze wielen stellen waarschijnlijk de tijdsloop van het jaar voor. We denken hierbij ook meteen aan het zinnebeeld van de Hagal, de al-omvattende.

Steen 5
Uit deze rechtopstaande steen kan niet veel uitgemaakt worden. Etsen uit de 18de eeuw geven een vage afbeelding van vlag met stok weer. Dit is een zeer twijfelachtige voorstelling. Beweringen dat deze kervingen door mensenhand gemaakt zijn, worden sterk in twijfel getrokken. De positie van deze steenblok is dan wel weer van belang. Tijdens het onderzoek in 1931 konden archeologen ervan uitgaan dat de steen op zijn oorspronkelijke plaats stond. De plaatsing van de overige stenen is dus aan steen 5 aangepast.

Steen 6
Wederom treffen we twee raderen en twee gestileerde bijlen aan, alsook een indeling in twee velden. De twee gestileerde bijlen worden, in vergelijking met de twee naturalistisch voorgestelde bijlen op steen 1, zonder steel voorgesteld. Het verschil ligt misschien hierin: de gestileerde bijlen werden als cultische bijlen afgebeeld en werden vervaardigd als grafgift, terwijl die op de eerste afbeelding meer als gebruiksvoorwerpen werden aanzien.

Steen 7
Wellicht hebben deze afbeeldingen een nauw verband met die van steen 8. We kunnen in dit geval praten van het eigenlijke cultusgebeuren. Op de bovenste rij staan vier personen zonder armen afgebeeld.

Drie van hen dragen blijkbaar een voorwerp; zwaarden of *luren* (die we op steen 8 op dezelfde hoogte aantreffen). Ze staan voor een wagen met vierspakige wielen. We hebben het raden naar of we hier te maken hebben met een strijdwagen of cultuswagen. Dierenmotieven sieren

de middenste rij. Het lijkt erop dat deze als offerdieren dienden en op steen 8 wordt misschien de ketel, omringd door mystieke figuren, met het verzamelde offerbloed voorgesteld. De grote vis of dolfijn kan de zonnegod zijn. De begeleider van de zon over de oceaan onder de horizon. De twee vierpotige dieren herinneren ons dan weer aan de terugkerende paardenmotieven. Onderaan staat één persoon voor acht *adoranten*[5]. De uitbeelding van de eerste persoon, de leider van de processie, doet ons denken aan de manrune. Men krijgt de indruk dat de nadruk werd gelegd op symbolische wederopstanding als we deze scène met de overige petrogliefen van personen vergelijken.

Steen 8
Een indeling in drie rijen zoals op de voorgaande steen. De twee *lurenblazers* zijn duidelijk te zien, met daarnaast een persoon die een voorwerp in de lucht houdt. Uiterst links een gestalte met uitgestrekte arm. De figuur links kan een soort van werktuig aanduiden. In dat geval zou de rituele boring van het nieuwe vuur hier in aanmerking komen[6]. In het tweede veld staan terug de acht mysterieuze figuren. Hun sierlijke slanke halzen met vogelachtige hoofden doen ons vermoeden dat deze personen vermommingen dragen. Bronzen figuren met vogelmasker werden gevonden in het zuiden van Zweden, maar alweer tasten we hier min of meer in het duister. De onderste scène lijkt het meest op de betreding van het graf. De vorm van het graf doet ons ook denken aan het hoefijzer.

We vinden deze gegevens terug bij het bekende Stonehenge waar we de vorm van het hoefijzer in het derde deel van de bouw terugvinden. Het hoefvormige teken staat als het symbool van de offerplaats van de mysterieuze ondergrondse godheid.

Besluit
Wanneer men de meeste werken over het *Kiviksgraf* er op naslaat, komt men vaak terecht in een wereld van fantasie. In andere gevallen is de informatie nogal schaars. Deze korte samenvatting heeft tot bedoeling het één en het ander wat duidelijker te maken. We hebben enerzijds de neolithisch uitziende bouw van het graf en anderzijds de typische symboliek uit de Bronstijd. We worden keer op keer geconfronteerd met de tweedeling, de (strijd)bijlen, de heilige paarden, de boten, de jaarwielen, enz. Deze

symboliek was wijdverspreid binnen het Germaanse cultuurgebied.

Vanuit wetenschappelijke hoek wordt vaak de nadruk gelegd op het belang van het graf. Ons oog bespeurt hier weinig van. Recente onderzoeken worden zelden de wereld ingestuurd en de uitgaves van de laatste decennia gaan er alleen maar op achteruit. Deze trend is algemeen aanwezig, totdat de „hobby-archeologen“ hun ondervindingen (logische en natuurlijk soms ook minder logische) publiceren. Pas dan wordt in vele gevallen ingegrepen. Een gekend voorbeeld hiervoor is een onderzoek door Bob Lind over de *Alestenen*[7].

Onze kennis over de inhoud en de betekenis van de oeroude afbeeldingen is er de laatste eeuw alleen maar op achteruit gegaan. De oude gedachtegang die in ons diepste wezen verdoken leeft, en die generatie na generatie overgeleverd werd, is stilletjes uitgedoofd. Willen we de hedendaagse propaganda van Mcdeath, MTV en “Smack that bitch” aan onze kinderen doorgeven? Neen! Laat ons terug de symbolische voorstellingen en de volkseigen zinnebeelden in ere herstellen. Het is hoog tijd om de eigenlijke betekenis, in de mate van het mogelijke, ervan te leren kennen. De plicht roept om de handen uit de mouwen te steken en het Odal te beheren en dit terug in de harten van onze nakomelingen te laten herleven. Een oproep tot een gezonde rivaliteit, die de oeroude gebruiken beschermen zal tegen de alsmaar meer vervlakkende maatschappij!

K. Hoornaert

Bronvermelding:

- ALMGREN, O., *Hällristningar och kultbruk*, Stockholm, 1926-1927.
- GRIMM, J., *Teutonic Mythology*, 2003.
- JUNG, E., *De Germanen*, Amsterdam / Brussel, 1978.
- MALLORY, J.P., *In search of the Indo-Europeans*, London, 1989.
- NORDÉN, A., *Kiviksgraven*, Stockholm, 1942.
- SPANÜTH, J., *Atlantis of the North*, Groot-Brittanië, 1979.
- STRÖM, F., *Nordisk Hedendom*, Göteborg, 1997.

---

1) Een steenheuvelgraf (*stenröse)* onstond door het stapelen van stenen over een grafplaats.
2) Recente onderzoeken wijzen erop dat de beenderen toebehoorden aan vier verschillende jongere personen. Het graf is dus naar alle waarschijnlijkheid meermaals in gebruik genomen in de loop der jaren.
3) Deze bijl bestaat binnenin uit klei, gehuld in een dunne wand van brons, gesierd met concentrische ringen en barnsteen. In het zuiden van Zweden is de bijl een veelvoorkomend afgebeeld voorwerp, waarvan de heilige bijl van Skogstorp de best bewaarde is. Het centrum van deze bijlencultus was trouwens het bolwerk van de Donar-verering. In de Middeleeuwen zien we dan de overgang naar de aanbidding van St. Olaf. Zowel Thor als St. Olaf bezitten de hamer of de bijl als attribuut; symbool van inzegening, vruchtbaarheid en regenererende kracht.
4) De meest voor de hand liggende zijn de terugkerende verhalen van tweelingen zoals de Indische Acvins ”ruiters”, de Griekse ruiters Castor en Pollux, de legendarische Horsa en Hengest of de Ierse tweelingen van Macha. Deze representeren het verband tussen Indo-Europese goddelijke tweelingen en paarden.

5) Adoreren = aanbidden. Afbeeldingen van figuren met opgegeven armen heet men adoranten.
6) Het ritueel boren was een gebruik waarbij het ”oude” vuur gedoofd werd en het nieuwe vuur aangemaakt werd. Dit moest gebeuren door jongelingen, het liefst tweelingen, broeders of personen die dezelfde naam dragen. De menselijke scheppende kracht was hier van toepassing, en meteen kan het verband gemaakt worden met de wedergeboorte. In de Rigveda wordt beschreven dat het boren van het nieuwe vuur gebeurde door het heilige tweelingenpaar de Acvins, overeenkomend met het Germaanse woord Alcis (het Germaanse broederpaar). Er wordt aangenomen dat dit ritueel boren uit het megalitische tijdperk afstamd, en een veel voorkomend gebruik is bij vele volkeren. Het vuurboren werd later bij de Germaanse stammen ook *Hnotfiur* genoemd.
7) Voor een uitgebreide redevoering over deze theorie verwijs ik naar het boek Lind B., *Ales stenar: ur ett arkeoastronomiskt perspektiv*, Häftad, 2004.